

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
27 MEI 1642
3003

Vervolg op Bans brief van 1 mei 1642 (2990).

Samenvatting: Ban stuurt Huygens de inhoudsopgave van zijn geplande Nederlandstalige verhandeling over de muziek en spoort hem aan zijn op- en aanmerkingen aan hem mee te delen. Tevens kijkt hij uit naar Huygens' Nederlandse vertaling van enkele Engelse gedichten.

Bijlage: Inhoudsopgave 'Zangh-bericht' (Ban).

Door Huygens beantwoord op 2 juli 1642 (3044).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, a | -; autograaf); met bijlage.

Vroegere uitgaven: Vloten 4, Bijlage 2, nr. 2, pp. 260-263: brief onvolledig (<Ecce libri ... mutatum velis, significa.>), met bijlage.

— Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 22, pp. CXX-CXXI: brief onvolledig (Ecce libri ... otio potiri>), zonder bijlage. Per abuis met de datering van Bans brief aan Huygens van 21 juli 1642 (3067).

— Worp 3, nr. 3003, p. 286: brief onvolledig (<Ex occasione ... otio potiri>), rest samengevat, zonder bijlage.

Titels: 'Zangh-bericht' (Ban, in voorbereiding); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium Brief: cantio (lied); ci (si); fa; la; mi; re; sol; ut (do).

Glossarium Bijlage I: bijklank (accent); duringh (duur [toonduur]); eensnaer (monochord); eensnaerspel (monochord); fuge (imitatie); geluyd (interval, toon); geluydt, eenstemmigh (eenstemmig gezang); geluydt, eenzaam (eenstemmig gezang); geluydt, meklinkend (consonant [subst.]); geluydt, onklinkend (dissonant [subst.]); getal (ritme); grondstem, algemeine (basso continuo); maekzel (muziekstuk); maet (maat); meklank (consonant [subst.]); meklank, onvolmaekte (onvolkomen consonant); meklank, volmaekte (volkomen consonant); *modulamentum* (melodie); *monochordon* (monochord); onklank (dissonant [subst.]); periodus (frase); redensnee (frase); speeltuygh (muziekinstrument); spronggeluyd (sprong); stem (partij); stemsprongh (sprong); stemvalligh (cadens); stemzangh (vocale muziek); stemvolginghe (imitatie); tijdt (maatsoort); tijdt, even (binaire maatsoort); tijdt, oneven (ternaire maatsoort); toonschrede (trap); trap (schrede); trapgeluyd (trap); tusschenval (interval); vluchtigh (imitatie, betreffende); zamenzangh (samenklank); zamenzinghen (samenklinken); zangh (lied); zanghbaer (zingbaar); zanghgeluyd (toon); zanghkreits (toonladder); zanghkunst (muziek); zanghleder (toonladder); zanghmaeking (muziekstuk); zanghmetinghe (toonsysteem); zanghspreuk (frase); zangh, speeltuygelicke (instrumentale muziek); zanghval (cadens); zanghvorm (passage); zanghwerk (muziekstuk); zanghwijze (melodie); zinghen (zingen).

Glossarium Bijlage II: chromaticus (chromatisch); circulus musicus (toonsoort); consonantia (consonant [subst.]); diapente (kwint); diatessaron (kwart); diatonicus (diatonisch); ditonus (grote tert); semiditonus (kleine tert); quarta (kwart); quinta (kwint); species (intervalsoort).

Glossarium Bijlage III: comma ([syntonisch] comma); dieses (kleinste halve toon); semitonium majus (grote halve toon); semintonium minus (kleine halve toon); tonus major (grote hele toon); tonus minor (kleine hele toon).

Transcriptie

Vir nobilissime,

Ecce libri, quem sub manibus habeo, indicem singulis capitibus respondentem. Ordinem et connexionem materiae ex argumentorum continuâ propositione inspice; et si quid additum, demptum aut mutatum velis, significa. Hactenus partim in tumultu, partim in luctu vixi; parum ad opusculi augmentum præstare potui; interim tamen cantiones ad prælum destinavi.

Ex occasione gratissimum erit versus Anglicos videre cum tuâ translatione Belgicâ. Vix apud me erunt, quin statim aliquid tentabo. Habeo de modo et usu septem notarum, aut potius syllabarum, ut, re, mi, fa, sol, la, *ci*, aliquid quod percuncter te, sed in aliud tempus differam, cum intellexero te in stativis meliori otio potiri. Interim omnia felicia precor, et, ut me solito amore prosequare, animitus rogo. Vale. Harlemi, VI Kalendas Junias MDCXLII.

Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 1642.

[Bijlage I]

- ¹ ²1 Capittel. Wat zanghmetinghe ende wat zanghkunst is, en wat zijn voorwerpzel is.
2. Van de oorzaeke des zanghgeluydts, welcke wordt bespoort op 't eensnaerspel.
  3. Beschrijvinghe van den eensnaer off eensnaerspel, in 't Griecx *monochordon*.
  4. Van het verschil der geluyden.
  5. Welke mindere geluyden in de groote begreepen zijn.
  6. Van de zanghleder ende de schikkinghe der trappen voor de stemzangh ende alle speeltuygh.
  7. Van 't gebruik der geluyden in 't gemeen, en hoe het gemoedt daermede ontroert wordt.
  8. Van de kracht der eenzaeme ofte eenstemmighe geluyden, in haere gedaenten.
  9. Van de trapgeluyden des stems ende haere kracht.
  10. Van de spronghgeluyden ende haeren kracht.
  11. Van de gedaenten der spronghgeluyden ofte stemspronghen, ende van ijdere byzondere kracht in 't klimmen ende daelen des stems.
  12. Van de delinghe der geluyden, ende hoe men de volmaekte meklanken onderkent van de onvolmaekte.
- | b |
13. Van de kracht der meklinkende geluyden.
  14. Van de kracht der onklinkende geluyden.
  15. Hoe de lijdninghe, overvallen ende ontroeringhe des gemoedts onderlinghe scheelen ende overeenkomen. Ende hoe de inbeeldinghe daerdoor werdt beweeght.
  16. Welke thusschenvallen dienstigh zijn om yder lijdninghe ofte ontroeringhe des gemoedts uijt te drukken in den zangh, ende den inbeeldinghe te beweeghen ende het gemoedt te ontroeren.
  17. Van de duringhe ende den maet, dat is, van den tijdt ende het getal der geluyden; ende eerstelik van de maet des even tijdts ende zijn gedaenten ende getallen.
  18. Van de maet des oneven tijdts ende zijne gedaenten ende yders getallen.
  19. Welke het eerste beweghende dingh is in den zangh.
  20. Van de twaelf zanghkreitzen ende haere eighenschappen, welke zijn zanghvormen om de gemoederen te ontroeren. Ende dat zulx bestaet in de verscheidentheid met de schikkinghe der thusschenvallen, ende de eighen plaetsen der zanghvallen.
  - ³21. Ofte de twaelf zanghkreitzen genoegzaem zijn om alle ontroeringhe des gemoedts uyt te beelden. Dan ofter meerder getall van noode is.
  22. Van de zanghwijze (*modulamentum* in 't Latijn) dienende tot een alleen zinghende stem ende tot meerder zamenzinghende stemmen. | c |
  23. Van den zamenzangh der stemmen, ende de regulen des zanghmaekinghs ofte zanghwerks.
  24. Van stemvolginghe, die men fugen ofte vluchtighe naemt, en van stemvallinghen.
  25. Van stemzangh, die woorden spreekt, ende zijn maekzel, bestaende in byklanken der sillben wel te spreken, en der woorden beduijdzal wel uijt te drukken.

---

¹ Datering van: <Maijo 1642>.

² Opschrift van Huygens: <Capita opusculi musici quod mihi Bannius conscribit.>

³ <22>.

26. Van de redensnee, dat is afscheidinghe der zanghaere woordtrekken (*periodus*) ofte halve zanghspreuken, welke geschien in de redensnee, met een snipzel, lidt, punten, vraeghteiken, roepteiken, ende diergelijke.

27. Van speeltuijgelicke zangh ende de eighenschapp der speeltuijghen waer te nemen.

28. Waerinne des zanghkunsts volmaektheidt bestaet.

29. Van den waegschael ofte proeffsteen des zanghmaekinghe.

30. Van de algemeine grondstem ende zijn gebruik op allerhandigh speeltuygh.

31. Het slot dezes berichts.

d|

[Bijlage II]

Constitutiones XII circularum musicorum

C		D		E		F		G		A	
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Petulantia		Gravitas seria		Adulatio		Triumphus		Minæ amabiles		Gratiositas Venustas	
S	C	┆	D	T	E	S	F	T	g	┆	a
T	♭	S	C	┆	D	T	E	S	f	T	g
┆	A	T	♭	S	C	┆	D	┆	e	S	f
T	G	T	A	T	♭	S	C	T	d*	T	e
S	F	T	G	┆	A	T	♭	S	c	┆	d
T	E	T	F	T	G	┆	A	T	♭	S	c
┆	D	T	E	S	F	T	G	┆	A	T	♭
-	C	-	D	-	E	-	F	-	G	-	A
	♭		C		D		E		F		G
	A		♭		C		D		E		F
	G		A		♭		C		D*		E
Hilaritas		Miseria		Lamentatio		Devotio		Speculatio Res divinæ		Modestia	

Species consonantiarum ordine potestatis κατά τό πάθος dispositæ

Semiditonus						Ditonus										
I species			II Species			I Species			II Species							
C	F	fa	S	T	G	D*	sol	T	A	la	┆	Haec species alium	E	♭	mi	T
♭	E	mi	T	S	F	C	fa	S	G	sol	T	typum non habet in	D	A	re	┆
A	D	re		E	♭	mi			F	fa		diatonico. Nam b, c,	C	G	ut	
												d, sunt in chromatico				

Diatesaron seu Quartæ												
I Species				II Species				III Species				
F	C	fa	S	T	G	D	sol	┆	A	e	la	┆
E	♭	mi	T	S	F	C	fa	S	G	d	sol	S
D	A	re	┆	T	E	♭	mi	T	F	c	fa	s
C	G	ut			D*	A	re		E	♭	mi	

Diapentæ [seu] Quintæ															
I Species				II Species				III Species				III Species			
C	fa	S	Haec [species]	G	D*	sol	T	A	E	La	┆	♭	mi	T	Haec species
♭	mi	T	non habet	F	C	Fa	S	G	D	Sol	T	A	re	┆	non habet
A	re	┆	alium typum	E	♭	mi	T	F	C	Fa	S	G	sol	T	alium typum
G	sol	T	in diatonico	D	A	Re	┆	E	♭	Mi	T	F	fa	S	in diatonico
F	fa			C	G	Ut		D	A	re		E	mi		

|e|

[Bijlage III]

Robusta Sterck		Temporata Matighe		Mellissima Sachst		Incitissima Oproeige		Seria Ernstighe		Blanda Smecker	
C fa	S	* D sol	┆	E la	T	F fa	S	G sol	T	A la	┆
♯ mi	T					E la	T				
A la	┆	C fa	S	* D re	┆	* D sol	┆	F fa	S	G sol	T
G sol	T	♯ mi	T	C fa	S			E la	T	F fa	S
F fa	S	A la	┆	♯ mi	T	C fa	S	* D sol	┆	E la	T
E mi	T	G sol	T	A la	┆	♯ mi	T			* D sol	┆
* D re	┆	F fa	S	G sol	T	A la	┆	C fa	S		
		E mi	T			G sol	T	♯ mi	T	C fa	S
C ut		* D re		F fa	S			A la	┆	♯ mi	T
				E mi		F fa		G ut		A re	

- T Signum toni majoris.
- ┆ Signum toni minoris.
- S Signum semitonii majoris.
- * Signum commatis.
- ♯ Signum semitonium minoris 25:15²⁴.
- ✕ Signum diesis harmonicæ 128:125.

|f| Bevat aantekeningen voor de tabel op |d| = [Bijlage II].

Vertaling

Edele heer,

Ziehier van het ⁴boek, waaraan ik werk, de inhoudsopgave van de afzonderlijke hoofdstukken. Zie hoe de volgorde en de samenhang voortkomen uit één dóórlopende redenering, en geef het aan als u denkt dat er iets toegevoegd, weggehaald of veranderd moet worden. Ik heb deels in drukte, deels in rouw geleefd; weinig heb ik kunnen doen aan de voortgang van mijn samenvatting. Intussen heb ik de ⁵liederen aan de drukpers toevertrouwd.

Ik zal u dankbaar zijn als u bij gelegenheid de Engelse ⁶gedichten met uw Nederlandse vertaling zou sturen. Zodra ze hier zijn, zal ik er iets mee doen. Ik heb iets over het gebruik van de zeven noten, of liever lettergrepen ut, re, mi, fa, sol, la, *ci*, dat ik u wil vragen, maar ik zal het tot een andere keer uitstellen, wanneer ik heb vernomen dat u in het legerkamp over wat vrije tijd kunt beschikken. In de tussentijd wens ik u het beste toe, en vraag u dringend mij in uw gewone goedgunstigheid te behouden. Vaarwel. Haarlem, 27 mei 1642.

Uw dienaar,
Joan Albert Ban, 1642.

[Bijlage 1]

- ^{7 8} Hoofdstuk 1. Wat de wetenschap en de kunst van de muziek is, en wat het onderwerp daarvan is.
2. Over de oorzaken van de muzikale tonen, te onderzoeken op het monochord.
  3. Beschrijving van het monochord.
  4. De verschillen tussen muzikale tonen [dat wil zeggen: intervallen].
  5. Welke kleinere intervallen in grotere zijn vervat.
  6. Over de toonladder en de ordening van de toonstappen voor de stem en op alle instrumenten.
  7. Over het gebruik van de tonen in het algemeen, en hoe het gemoed daarmee wordt geroerd.
  8. Over het effect van geluiden van een ongeleide stem, in verschillende vorm.
  9. Over de toonstappen en hun uitwerking.
  10. Over de toonsprongen en hun uitwerking.
  11. Over de soorten van toonsprongen, en de uitwerking van de afzonderlijke soorten bij het stijgen en dalen van de stem.
  12. Over de verdeling van intervallen in kleinere intervallen en hoe men perfecte consonanten van imperfecte kan onderscheiden.
  13. Over de kracht van consonante intervallen.
  14. Over de kracht van dissonante intervallen.
  15. Op welke wijze de hartstochten overeenkomen en verschillen, en op welke wijze de verbeelding wordt geroerd.
  16. Welke intervallen dienstig zijn om bepaalde hartstochten van het gemoed uit te drukken in muziek, de verbeelding te roeren en het gemoed te ontroeren.
  17. Over de duur en maat, dat wil zeggen, over de maatsoort en het ritme van de betrokken tonen. Eerst over de even maatsoort, de verschillende soorten en het ritme daarvan.
  18. Over de drielige maatsoort, de verschillende soorten daarvan en de ritmes in die verschillende soorten.
  19. Wat het eerste roerende beginsel is in de muziek.

---

⁴ 'Zangh-bericht.'

⁵ *Zangh-Bloemzel* (Ban 1642).

⁶ Huygens' vertalingen van gedichten van Donne.

⁷ Datering van Huygens: <mei 1642>.

⁸ Opschrift van Huygens: <Hoofdstukken van een boekje over muziek dat Ban mij heeft opgesteld.>.

20. Over de twaalf toonsoorten en de eigenschappen daarvan, namelijk muzikale passages om gemoedstoestanden op te wekken. En dat zoiets voortkomt uit de verschillen in de rangschikking van de intervallen en de eigen plaatsen van de cadenzen.

21. Of twaalf toonsoorten voldoende zijn om alle affecten uit te drukken, of dat een groter aantal nodig is.

22. Over de melodie van een enkele stem en over die in samenklank met meerdere stemmen.

23. Over de samenklank en de regels van de muzikale compositie.

24. Over fuga's of imitaties van samenklinkende stemmen, en over cadenzen.

25. Over vocale muziek en de compositie daarvan, om de accenten goed weer te geven en de betekenis der woorden goed uit te drukken.

26. Over de frasering, dat wil zeggen de markering bij muzikale zinsdelen, bij komma's, dubbele punt, punt, vraagteken, uitroepteken, enz.

27. Over de instrumentale muziek en hoe het de eigen karakter der instrumenten waar te nemen.

28. Waarin de volmaaktheid der muziek bestaat.

29. Wat de weegschaal of de toetssteen voor muzikale compositie is.

30. Over de basso continuo en de toepassing ervan op allerhande instrumenten.

31. Besluit van het werk.

[Bijlage 3]

Sterk		Matig		Het zachtst		Opstandig		Ernstig		Snekend	
C fa	S	* D sol	┆	E la	T	F fa	S	G sol	T	A la	┆
B mi	T					E la	T				
A la	┆	C fa	S	* D re	┆			F fa	S	G sol	T
		B mi	T		T	* D sol	┆	E la	T		
G sol	T	A la	┆	C fa	S					F fa	S
				B mi	T	C fa	S	* D sol	┆	E la	T
F fa	S	G sol	T	A la	┆	B mi	T				
E mi	T					A la	┆	C fa	S	* D sol	┆
* D re	┆	F fa	S	G sol	T			B mi	T		
		E mi	T			G sol	T	A la	┆	B mi	T
				F fa	S						
C ut		* D re		E mi		F fa		G ut		A re	

- T Het teken van de grote hele toon.
- ┆ Het teken van de kleine hele toon.
- S Het teken van de grote halve toon.
- * Het teken van het [syntonisch] komma.
- # Het teken van de grote halve toon 25: 24.
- ✕ Het teken van de kleine diëze 128:125.